



# Neuvostoliittolainen lapsiperhearki 1930-luvun propagandavalokuvissa

Vuonna 1930 perustettu aikakauslehti *SSSR na Stroike* oli Neuvostoliitolle keskeinen propagandan väylä. Lehti ilmestyi 1930-luvulla viidellä kielellä: englanniksi, ranskaksi, saksaksi, venäjäksi, ja Espanjan sisällissodan myötä myös espanjaksi. Tarkastelen tässä artikkelissa lehden englanninkielisen version, *USSR in Constructionin*, kautta, millaisena neuvostoliittolainen lapsiperhearki esitettiin lehdessä, etenkin sen kuvituksessa käytetyissä valokuvissa. Olen ryhmitellyt lehden valokuvat temaattisiin kategorioihin visuaalista sisällönanalyysejä soveltamalla, ja tarkastelen ja analysoin valokuvia yksityiskohtaisemmin kulttuurintutkija Stuart Hallin (1997) kehittämän representaatioteorian avulla. Kuvista hahmottuu, kuinka Stalinin aikakauden esimerkillinen lapsiperhe ja lapsiperhearki esitettiin.

Silja Pitkänen

Lapsuus 1930-luvun Neuvostoliitossa oli iloinen ja yltäkylläinen. Koulussa oli tehtävä kovasti töitä, mutta vapaa-ajalla odottivat monet hovit aurinkokylvyistä aina tunnettuun pioneeri-leiri Artekiin asti. Näin ainakin propagandalehti *USSR in Construction* esitti 1930-luvun neuvostolapsuuden.

Ensisijaisesti ulkomaille suunnatussa propaganda-aikakauslehdessä *USSR in Construction* julkaistiin runsaasti valokuvia, joiden aiheena ovat lapset ja lapsiperheet. Lapsiaiheisten valokuvien kautta pyrittiin kuvaamaan ja kuvittamaan ihanteellinen tulevaisuus ja tulevaisuuden ylivertainen sosialistinen yhteiskunta. Kuvissa on havaittavissa Neuvostoliiton alkuvuosikymmenten visuaalisen propagandan kaikki elementit – propaganda oli yhdistelmä uskonnollisen taiteen ja avantgarden perinteitä, ja lisäksi viimeistään vuodesta 1934 alkaen vaatimus sosialistisen realismin mukaisesta estetiikasta määräiti voimakkaasti lehden tyyliä.

*USSR in Constructionissa* julkaistut valokuvat edustivat myös kuvajournalistista, ulkoisesti realistista tyyliä, ja lehden visuaalisesta ilmeestä vastasivat aikakauden tunnetuimmat

neuvostovalokuvaajat ja muut visuaalisen alan ammattilaiset, kuten Aleksandr Rodtšenko ja Varvara Stepanova. Lisäksi lehden toimituskunnassa oli mukana aikakauden merkittävimpiä poliitikkoja.

Tässä artikkelissa analysoin lehdissä julkaistuja valokuvia vuosilta 1930–1939. Tutkimuksen päähuomio on siinä, miten kuvia käytettiin propagandan välineenä. Valokuvien tarkastelun laajempina kehyksenä ovat poliittisen ja visuaalisen ulottuvuuden sekä lapsiperheiden arjen väliset yhteydet.

## Visuaalinen propaganda 1930-luvun Neuvostoliitossa

Visuaalisuudella oli keskeinen rooli varhaisen Neuvostoliiton propagandassa. Neuvostoliittolaisia poliittisia julisteita tutkineen sosiologi Victoria Bonnellin (1999) mukaan tämä johtui siitä, että visuaalisuudella oli Venäjällä varsin pitkät perinteet, ennen muuta ortodoksisen ikonikulttuurin kautta. Lisäksi suuri osa väestöstä oli vielä 1920-luvun alkupuolella lukutaidotonta, mutta Bonnellin mukaan lukutaitoisten osuus kuitenkin nousi huomattavasti vuoteen 1926 mennessä. Visuaalisuus jäi silti oleelliseksi osaksi neuvostopropagandaa. (Bonnell 1999, 3.)

Ikonitaiteen perinteiden ohella oman mausteensa visuaaliselle neuvostopropagandalle toi kokeellinen taide. Avantgarden tutkija Victor Margolin (1997, 3) on todennut, että varhaisessa Neuvostoliitossa taiteilijat pyrkivät luomaan taiteelle uuden roolin, jossa taide olisi osa yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen elämän suunnittelua ja rakentamista: taiteen avulla voisi luoda uudenlaisia, vallankumouksellisia yhteiskunnallisia käytänteitä. Tätä taiteen uudistavaa ja kokeellista roolia kuitenkin hillitsi sosialistisen realismin vahvistuminen 1930-luvulla ja etenkin sen periaatteiden esittely vuoden 1934 Neuvostoliiton kirjailijaliiton kongressissa. Margolinin (1997, 169; 172) mukaan kokeellinen avantgarde ei kuitenkaan hävinnyt täysin, sillä esimerkiksi aikakauslehtien graafisessa suunnittelussa oli Gorkin maksimien jälkeenkin vielä jonkin verran tilaa kokeellisemmalle estetiikalle. Tämä on nähtävissä myös *USSR in Construction* -lehden taitoissa, erityisesti 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla.

Analysoidessaan poliittisia julisteita Victoria Bonnell käyttää rinnakkain käsitteitä propaganda, agitaatio, poliittinen koulutus, suostuttelu ja indoktrinaatio (1999, ks. esim. s. 3). Propaganda onkin ymmärretty eri tavoin eri kulttuureissa ja eri aikoina. Tutkija Iina Kohonen toteaa analyysissään vuosien 1957–1969 avaruusaiheisista neuvostovalokuvista, että neuvostolehdistössä harjoitettiin julkista ja järjestelmällistä propagandatyötä. Propaganda oli positiivisesti latautunut termi, ja sellaisena kuin se Neuvostoliitossa ymmärrettiin, se olisi lännessä käännetty ehkä valistukseksi. ”Neuvostoliiton ymmärryksen mukaan sen oma propaganda oli poliittista sivistystyötä, arvokasta ja positiivista sinänsä”, Kohonen huomauttaa, ja jatkaa, että lännessä neuvostopropaganda nähtiin kuitenkin valheellisena ja vääristelevänä (2012, 19–20).<sup>1</sup>

Tämän hetken tunnettujen propagandatutkijoiden määrittelyissä keskeisiä elementtejä propagandassa ovat systemaattisuus, laajalle yleisölle suunnattu suostuttelu ja mielipiteen muokkaaminen. Esimerkiksi David Welch määrittelee propagandan tarkoin harkituksi pyrkimykseksi vaikuttaa suureen yleisöön ja yleiseen mielipiteeseen ideoiden ja arvojen levittämällä ja välittämällä viestin lähettäjälle edullisesti (Welch 2013, 2). Garth Jowett ja Victoria O’Donnell puolestaan määrittelevät propagandan sen lähettäjien suunnitelmalliseksi ja systemaattiseksi pyrkimykseksi muokata mielipiteitä, manipuloida näkemyksiä ja ohjata käyttäytymistä saavuttaakseen sellaisia reaktioita, jotka ovat propagandisteille hyödyllisiä (Jowett & O’Donnell 2006, 269). Niin Welch kuin Jowett ja O’Donnellkin määrittelevät

1900-luvun massamedian synnyn ja näin muodoin myös propagandan kukoistuksen vuosisadaksi (Welch 2013, 2; Jowett & O'Donnell 1992, 79).

Propaganda jaotellaan usein valkoiseen, harmaaseen ja mustaan propagandaan, joista valkoinen propaganda edustaa ns. valkoisia valheita – tietoja on muokattu propagandan lähettäjän kannalta edulliseksi – musta propaganda edustaa Hitlerin ja Goebbelsein tunnetuksi tekemää ”suurta valhetta”, ja harmaa propaganda jää näiden välimaastoon (ks. esim. Jowett & O'Donnell 2015, 20–28; Taylor 1995, 222–225; Welch 2013, 34–37). *USSR in Construction* -lehden propagandan voi pääosin luokitella valkoiseksi propagandaksi: propagandan lähde oli tunnettu, eikä lehdessä ollut suuria valheita, mutta asiat oli esitetty propagandan lähettäjän, neuvostojohdon, näkökulmasta edullisesti, sillä lehden tavoite oli herättää ulkomailla myönteisiä mielikuvia Neuvostoliitosta. Toisinaan, kuten esimerkiksi elintarviketeollisuuden kohdalla, lehden kirjalliset kuvaukset sekä lehdessä julkaistut kuvat olivat kuitenkin räikeässä ristiriidassa arkitodellisuuden kanssa, ja tällöin lehden propaganda oli sävyllään jo varsin mustaa.

Oman kiinnostavan lisänsä kysymykseen *USSR in Construction* -lehden propagandisti-suudesta ja propagandan värisävyistä tuo lehden dokumentaarinen, kuvajournalistinen tyyli. Kuvallista viestintää ja valokuvausta tutkineen Merja Salon mukaan kuvajournalismin käsitteen määrittely on ollut varsin kirjavaa. Salo käy läpi useita määritelmiä; yksi tapa määritellä kuvajournalismi on ollut todeta sen keskittyvän faktapohjaiseen visuaalisuuteen (Salo 2000, 81; ks. myös Kuutti ja Puro 1998, 85). *USSR in Construction* -lehdessä julkaistut reportaasit miellettiin kuvajournalismiksi (ks. esim. Lavrentiev 2005, 210; 300; Lavrentiev 2008, 209–210), mutta lehden propagandistinen tehtävä teki julkaistuista kuvareportaaseista varsin omaleimaisia. Fakta ja fiktio kuitenkin sekoittuivat myös aikakauden ”läntisessä” kuvajournalismissa (ks. esim. Korhonen 2015), ja valokuvan suhde todellisuuteen herättää edelleen kiivaitakin taideteoreettisia keskusteluja (ks. esim. Michaels 2007). *USSR in Construction* -lehden valokuvareportaasit antoivat välillä kuitenkin räikeästi toisenlaisen kuvan neuvostojesta verrattuna aikalaiskokemuksiin. Erityisesti tällaisissa tilanteissa lehden visuaalisuus oli jo varsin kaukana faktapohjaisuudesta.

## Aineisto ja metodit

*USSR in Construction* ilmestyi 10–12 kertaa vuodessa ja sen numeroissa oli 40–100 sivua. Valtion graafisten taiteiden kustantamon julkaisema lehti oli erittäin visuaalinen: siinä julkaistiin runsaasti valokuvia, ja sen numerot olivat näyttäviä suurine A3-kokoisine sivuineen. *USSR in Constructionista* ilmestyi 1930-luvulla venäjän ja englanninkielisen version lisäksi myös saksan- ja ranskan, ja vuodesta 1938 alkaen myös espanjankielinen painos. Lehti oli suunnattu ensisijaisesti ulkomaiseen levitykseen, ja sen tehtävä oli esitellä Neuvostoliiton saavutuksia ja edistää myönteistä Neuvostoliitto-kuvaa ulkomailla – eräänlaista brändäämistä siis. Kotimaassa lehden tehtävä oli, Margolinin sanoin, lietsoa innostusta valtion harjoittamaa politiikkaa kohtaan (Margolin 1997, 166). Lehden ensimmäisen numeron painos oli 26 000 kappaletta, ja erikielisten numeroiden levikki vaihteli 5 000 ja 9 000 kappaleen välillä (Lavrentiev 2011, 7). Havaintojeni mukaan lehdet ovat identtisiä kaikilla kielillä, vähintäänkin otsikoinnin ja kuvituksen osalta.<sup>2</sup>

Kirjailija Maksim Gorki oli yksi *USSR in Constructionin* perustajista, ja oli mukana lehden toimituskunnassa kuolemaansa vuonna 1936 saakka. Lehden päätoimittaja oli Georgi Pjatakov (kuolemaansa vuonna 1937 asti), ja lehden toimituskunnassa oli mukana aikakauden

kärkipoliitikkoja, kuten Grigori Grinko, Semjon Uritski ja Evgenia Ježova (Nikolai Ježovin vaimo), ja toimittajia, kuten Mihail Koltsov. Lehden toimituskunta kokosi jokaista numeroa varten työryhmän, joka koostui kirjailijoista, valokuvaajista, graafisista suunnittelijoista ja muista graafisen alan ammattilaisista, kuten kartanpiirtäjistä ja kaavioiden ja taulukoiden tekijöistä. Lehteä olivat tekemässä muun muassa kirjailijat Isaak Babel, Aleksandr Fadejev, Sergei Tretjakov ja Gabriel El-Registan, ja valokuvaajat Aleksandr Rodtšenko, Max Alpert ja Arkadi Šaihet (Margolin 1997, 167–169). Kuvaajat mainittiin toisinaan kuvien yhteydessä, varsinkin 1930-luvun alkupuolen numeroissa, mutta tavallisemmin lehden tiedoissa takakan- nassa lueteltiin, ketkä kuvaajat olivat ottaneet valokuvia kyseiseen numeroon.

Toisinaan, kuten esimerkiksi numeron 9/1931 kohdalla, lehden tietolaatikossa lueteltuja valokuvaajia saattoi olla yli 20. Lisäksi usein mainittiin myös kuvatoimistoja, jolloin kuvaajien määrä saattoi olla vieläkin suurempi. On mahdollista, että tunnetut neuvostokuvaajat, jotka lähetettiin kuvaamaan reportaaseja lehdelle (ks. esim. Lavrentiev 2008, passim), ottivat suuren osan kunkin numeron kuvista, ja kuvavalikoimaa täydennettiin tarvittaessa muilla kuvilla. Yksittäisten kuvien kohdalla valokuvaajien jäljille olisi mahdollista päästä vertaamalla lehdessä julkaistuja kuvia esimerkiksi valokuvakirjoissa julkaistuihin otoksiin. Artikkelin päähuomio on kuitenkin siinä, miten valokuvilla tehtiin propagandaa. Tämän vuoksi keskitys valokuvien ohella myös niiden julkaisukontekstiin lehdessä. Luettelen jokaisen esittelemäni kuva-aukeaman kohdalla kyseiseen numeron kuvia ottaneet valokuvaajat, tai siinä tapauksessa, että kuvaajia on runsaasti, mainitsen muutamia kuvaajia, pääosin tunnetuimpia. Tässä artikkelissa ei ole mukana sellaista kuva-aineistoa, joiden kohdalla kuvaaja olisi erikseen mainittu, lukuun ottamatta saksalaisen taiteilija John Heartfieldin esiin nostamista lehdessä.

*USSR in Construction*issa julkaistiin 1930-luvun alkupuolella ensisijaisesti kokeellisia valokuvareportaaseja suurista teollisuuslaitoksista ja muista keskeisistä rakennusprojekteista – lehden nimen mukaisesti. Myös neuvostotasavaltojen ja autonomisten alueiden elämää esiteltiin useissa numeroissa. Vuosikymmenen loppua kohden monien numeroiden aiheet (esim. 9–10–11–12/1937, ”The Stalin Constitution” ja 4/1938, ”Election of the Supreme Soviet of the U.S.S.R.”) olivat huomattavan poliittisia, ja lehden ulkonäkö oli usein varsin konventionaalinen verrattuna vuosikymmenen alkunumeroihin, joissa oli vielä viitteitä avantgardistisemmasta ilmaisusta.<sup>3</sup>

Lehteä tarkastellessa käy ilmi, että valokuva oli olennainen osa Neuvostoliiton rakentamista läpi koko 1930-luvun. Lehden kohdalla voisikin puhua Neuvostoliiton *visuaalisesta*, jopa *valokuvallisesta* rakentamisesta (kansakunnan visuaalisesta rakentamisesta ks. esim. van der Pijl & Guadeloupe 2015; Malešević 2017). Pyrkimys Neuvostoliiton rakentamiseen visuaalisen propagandan kautta korostuu erityisesti lasten ja lapsiperheiden kuvien kohdalla, sillä lapsiaiheiden kautta lukijoiden ajatuksia suunnattiin kohti ideaalia sosialistista tulevaisuutta. Valokuvan merkitys propagandassa tuodaan myös tietoisesti esiin heti lehden ensimmäisen numeron johdantoartikkelissa:

[...] Valtion kustantamo on valinnut valokuvan sosialistisen rakentamisen kuvaamisen menetelmäksi, sillä valokuva puhuu monessa tapauksessa vakuuttavammin kuin etevim- minkään kirjoitettu artikkeli. [...] (1/1930, s. 3.)

Sosialistisen rakentamisen ohella lehdessä oli usein esillä myös rakennustyön pääarkkitehti, Stalin. Victor Margolin toteaa, että Stalin-kultin myötä Stalinista tuli yhä keskeisempi hahmo neuvostotaiteessa (1997, 195). Stalin-kultin ohella lehti rakensi osaltaan myös Gorkin

määrittelemää romanttista realismia, elämän esittämistä samanaikaisesti sellaisena kuin se on, ja sellaisena kuin se ihanteellisesti voisi olla (Margolin 1997, 174; 189–190; 206–207; ks. myös Fitzpatrick 1999, 9; 1992, 217).

Lapset ja lapsiperheet olivat *USSR in Constructionissa* toistuvasti esillä, ja lasten kuvia oli niin lasten elämästä kertovissa artikkeleissa kuin muidenkin aiheiden yhteydessä, esimerkiksi teollisuuslaitoksia esittelevissä numeroissa. Lähes jokaisessa lehden numerossa oli ainakin muutama valokuva, jossa oli mukana lapsia ja lapsiperheitä. Toisinaan lapset olivat myös pääosassa, kuten teemanumeroissa 6/1935, ”Neuvostoliiton lapset” (”Children of the Soviet Union”) ja 8/1937, ”Nuoret pioneerit” (”Young Pioneers”). Näin ollen kymmenen vuoden aikana lehdessä julkaistiin satoja valokuvia lapsista ja lapsiperheistä.

Ryhmitellessäni lehden kuva-aineistoja olen soveltanut visuaalista sisällönanalyysia: olen jakanut kuvat niiden teeman perusteella kategorioihin (esimerkiksi syntymä, päiväkodit, koulut jne.), ja valikoinut kustakin kategoriasta kuvia lähempään analyysiin (visuaalisesta sisällönanalyysista ks. esim. Rose 2012, 81–104). Tarkemmin analysoitavat kuvat olen valinnut ensisijaisesti kuvien koon perusteella. Tausta-ajatuksena on, että kuvat tärkeistä aiheista, tai aiheista joita haluttiin korostaa, painettiin lehteen suurikokoisina. Olen valikoinut artikkeliin lähempään analyysiin kuva-aikeamia, jotka edustavat laajempaa aineistoa. Tarkastelen *USSR in Construction* -lehteä aihekohtaisesti, sillä kuvien lisäksi myös lehden visuaalinen yleisilme oli merkittävä ilmaisen ja propagandan osa-alue (ks. Margolin 1997, 169; 172; ks. myös esim. Knöferle 2013).

Kuvien lähemmässä analyysissa tutkin ensin niiden denotaatiotasoa, eli kuvien ilmeistä sisältöä (ks. esim. Rose 2012, 120; 131), ja kiinnitän huomiota myös kuvien yksityiskohtiin (ks. Autti 2011; Barthes 2000, 30). Seuraavaksi tarkastelen kuvien tulkinnallista tasoa, toisin sanoen niiden konnotaatiotasoa (ks. esim. Rose 2012, 120–121). Tässä yhteydessä analyysin taustalla on Stuart Hallin kehittämä representaatioteoria, jota on usein sovellettu ansiokkaasti analysoidessa, miten tietyt erityisryhmät, tässä tapauksessa lapset, on esitetty esimerkiksi mainoskuviissa (ks. esim. Kaartinen 2004, Vänskä 2012). Hallin mukaan kaikki kielelliset järjestelmät – mukaan lukien kuvat – ovat representaatiojärjestelmiä: ne luovat ja välittävät merkityksiä (Hall 1997, 18). Hall ei tee eroa esimerkiksi maalausten ja ”mekaanisesti tuotettujen” kuvien välillä (Hall 1997, 18). Valokuva ymmärrettiin pitkään mekaanisesti tuotetuksi kuvaksi, jonka todellisuussuhde on suora. Valokuva on kuitenkin viimeistään 1940-luvulta lähtien vähitellen vakiinnuttanut asemansa taiteena, mutta teoreettista keskustelua valokuvan ja todellisuuden suhteesta käydään yhä (ks. Rosenblum 2007, 658; Michaels 2007, 432–434; Barthes 2000, 87–89). Neuvostolasten ja lapsiperheiden kuvia analysoidessani huomioni kiinnittyi Hallin teorian mukaisesti siihen, miten lapset ja lapsiperheet esitetään kuviissa ja millaisia merkityksiä heidän kuviensa kautta välitetään.

Lehden monissa numeroissa esiteltiin myös neuvostotasavaltoja sekä niiden ”kehitystä”. Vaikka Hallin teoria antaisikin hyvät lähtökohdat neuvostoliittolaisen toiseuden tarkasteluun (toiseudesta ks. Hall 1997, passim), keskityn tässä yhteydessä ensisijaisesti etnisiin venäläisiin ja rajaan 1930-luvun Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikan artikkelin ulkopuolelle.<sup>[4]</sup> Artikkelin keskiössä ovat näin ollen kuvat venäläisten lapsiperheiden arjesta.

## Neuvostoliittolainen lapsiperhearki 1930-luvulla

Vallankumouksen jälkeisenä aikana Neuvostoliitossa vallitsi monenlaisille kokeiluille otollinen ilmapiiri, eritoten taiteen parissa. Monet tavoittelivat myös sukupuoliroolien, arjen ja

perhe-elämän uudistamista sekä seksuaalista vapautumista (seksuaalisesta vapautumisesta ks. Fitzpatrick 1992, 68). Tunnetuin kokeilu perheen uudistamisen saralla lienee runoilija Vladimir Majakovskin, taideteoreetikko Osip Brikin ja taiteilija Lilja Brikin yhteiselämä 1920-luvulla (ks. esim. Jangfeldt 2008; Lavrentiev 2005). Neuvostoliitolaista arkea ja perhe-elämää tutkineen Sheila Fitzpatrickin mukaan asenteet perheitä kohtaan olivat 1920-luvulla usein jopa avoimen vihamielisiä, ja perhettä pidettiin porvarillisena, patriarkaalisena ja kaikin puolin vanhentuneena yksikkönä. Rekisteröimättömät liitot olivat tavallisia, kotirouvana oloa pidettiin yleisesti häpeällisenä ja abortti oli laillistettu. Innokkaimmat uudistajat ehdottivat jopa, että valtion tulisi huolehtia lapsista, ei vanhempien (Fitzpatrick 1999, 142; Fitzpatrick 1992, 75).

Uudistusinto kuitenkin laantui jo 1920-luvun lopulla, ja vuosikymmenen viimeisinä vuosina masinoitiin jo abortinvastaisia kampanjoita ja argumentoitiin kestävämpien parisuhteiden puolesta. Lisäksi lainsäädäntö painotti perheenjäsenten vastuuta toisistaan – eikä uudistusinto ollut ylipäätään ehtinyt ylettyä lainsäädännön muokkaamiseen. Viimeistään 1930-luvun puolivälissä Neuvostoliitossa suosittiin jo perinteisiä, keskiluokkaisia vanhempien ja lasten muodostamia perheitä ja runsasta syntyvyyttä. Abortti kiellettiin vuonna 1936, avioeron saamisesta tuli vaikeampaa ja monilapsisia äitejä ryhdyttiin palkitsemaan (Fitzpatrick 1999, 142; Fitzpatrick 1992, 8). Arvojen ja asenteiden muutosten taustalla vaikutti Stalinin ja hänen hallintonsa aseman vakiintuminen.

Perinteisestä ja ”porvarillisesta” perhe-elämästä pääsivät kuitenkin nauttimaan varsin harvat. Fitzpatrickin mukaan 1930-lukua leimasivat elintason lasku niin kaupungeissa kuin maaseudullakin, puute ravinnosta ja ajoittaiset nälänhädät, kulutustavaroiden huono saataavuus sekä asutopula. Ruokatarvikkeiden ja kulutustavaroiden puutteesta kärsivät erityisesti perheäidit, sillä arjen työt olivat usein heidän vastuullaan. Syntyvyys väheni voimakkaasti, ja perheiden hajoaminen vaikeiden olojen ohella muun muassa maatalouden kollektivisoinnin ja Stalinin vainojen vuoksi oli tavallista. Useat perheet poikkesivat ydinperhemallista, ja oli varsin yleistä, että perhe koostui äidistä, yhdestä tai useammasta lapsesta ja isoäidistä, ja äiti oli monesti perheen ainoa elättäjä. Vaikeissa olosuhteissa tapahtui runsaasti myös lasten laiminlyöntiä ja hylkäämistä (Fitzpatrick 1999, 48–49; 147–148).

Perheiden hajoaminen ei ollut kuitenkaan 1930-luvun koko kuva: avioitumisaste säilyi kaupungeissa korkeana koko vuosikymmenen ja lisäksi arjen vaikeudet yhdistivät perheenjäseniä toisiinsa ja tekivät perheistä tiiviitä (Fitzpatrick 1999, 139–141, ks. myös Fitzpatrick 1992, 75). Perheiden elämää siis leimasivat 1930-luvun Neuvostoliitossa pääsääntöisesti puute ravinnosta ja päivittäistavaroista, asumisen ahtaus ja perheiden rikkonaisuus, mutta samalla myös perheen kestävyys instituutiona. Millaisena lapsiperheariki esitettiin propagandalehti *USSR in Constructionissa*? Ja mihin tällä propagandalla pyrittiin?

## Uuden neuvostoihmisen synty

Tässä alaluvussa esittelen uuden neuvostoihmisen konkreettista syntymää eli analysoin valokuvia, jotka on otettu raskaana olevista tai juuri synnyttäneistä naisista ja heidän lapsistaan. Kuvien tarkoituksena oli ilmentää, miten erinomaisia palveluita Neuvostoliitto tarjosi äideille ja lapsille ja miten hyvin uudet neuvostoihmiset otettiin vastaan. Samalla valokuvista välittyi abstraktimpi neuvostovaltion tulevaisuuden rakentaminen.

Lehden numerossa 6/1935, otsikoltaan ”Neuvostoliiton lapset” (”Children of the Soviet Union”), esitellään aukeamalla (ei sivunumerointia; sivut 4–5) rinnakkaiset kuvat kahdesta



Kuva 1. *USSR in Construction* 6/1935, "Children of the Soviet Union", sivut 4–5. Vasemman sivun montaasi: John Heartfield. Muut numeron valokuvat: E. Mikulin, S. Friedland ja kuvatoimisto Sojuz-Foto.

naisesta, jotka ovat varsin näkyvästi raskaana [Kuva 1]. Kuvista vasemmanpuoleinen on otsikoitu: "Kapitalistisessa maassa. Millainen kohtalo odottaa lastani? (Saksalaisen kommunistitaiteilija John Heartfieldin [sic.] valokuvamontaasi)". Kuvassa nainen pitelee suurta vatsaansa huolestuneen näköisenä, taustallaan kaatunut nuori mies, jonka edessä on kivääri. Asetelma antaa ymmärtää, että vielä syntymätön lapsi voi kuolla hyvin nuorena kilpailullisessa ja sotaisassa kapitalistisessa järjestelmässä. Kapitalistisen ja sosialistisen järjestelmän välinen kilpailu konkretisoituu myös siinä, että montaasin tekijäksi mainitaan John Heartfield, kuvatekstin mukaisesti saksalainen kommunistitaiteilija – saksalaisen taiteilijan osoitetaan olevan Neuvostoliiton ystävä.

Sosialistisen maan äitiyden kuvauksessa raskaana oleva nainen sen sijaan istuu mukavasti ylellisen pehmeässä nojatuolissa, kauniisti sisustetussa, viherkasvien somistamassa kodissa. Hän lukee kirjaa ja näyttää rentoutuneelta ja hyvinvoivalta. Hänen taustallaan on suuri, valoisa ikkuna, josta näkyy monikerroksinen kaupunkitalo. Kuvateksti julistaa: "Neuvostoliitossa. Äidit! Synnyttäkää lapsia, sillä sosialismi tarvitsee ohjaavia voimia. Synnyttäkää lapsia, sillä iloinen lapsuus ja onnellinen elämä odottavat heitä." Sosialistisessa järjestelmässä raskaana olevat naiset voivat hyvin, eikä heidän lastensa kohtalona ole kuolla nuorena sodassa, vaan heitä odottaa pitkä ja onnellinen elämä, kuten propaganda osoittaa rinnakkaisten kuvien kautta.

Kirjallisuudentutkija Vera Dunham analysoi klassikkoteoksessaan *In Stalin's Time* (1979) keskiluokkaisia arvoja Stalinin ajan neuvostoliittolaisessa kaunokirjallisuudessa, ts. fiktiossa.<sup>5</sup> *USSR in Construction* -lehden kuvia voisikin pitää kuvallisena fiktiona, ja niissä tulee hyvin

esiin Dunhamin ohella myös neuvostohistorioitsija Sheila Fitzpatrickin analysoima *kulturnost* – säädyllisyys, kulttuuri ja hyvä maku (Fitzpatrick 1992, 8–9; passim). Erityisesti valokuva raskausajasta sosialistisessa maassa sisältää runsaasti keskiluokkaisiksi tulkittavia elementtejä – kodin huomattava siisteys ja viihtyisyys sekä sijainti keskeisellä paikalla, ja niin sisustuksen kuin naisenkin hillitty tyylikkyys. Lisäksi nainen on kuvattu lukemassa kirjaa, mikä osaltaan myös alleviivaa *kulturnostin* täyteistä ilmapiiriä. Kuten todettua, 1930-luvulla tapahtui paluu perinteisiin arvoihin muun ohella myös perheiden kohdalla. Voimakkaimmin tämä näkyi abortin kieltämisessä vuonna 1936. Fitzpatrick kutsuu aikakautta myös uuspuritanismin ajaksi, ja hänen mukaansa asenne oikeutettiin sillä, että elämä Neuvostoliitossa oli terveellistä ja elämänmyönteistä verrattuna kapitalistisen lännen turmeltuneisuuteen (Fitzpatrick 1992, 197).

Samassa *USSR in Construction* -lehden numerossa, seuraavalla aukeamalla (s. 6–7), esitellään naisia vastasyntyneiden lasten kanssa sekä vastasyntyneitä lapsia vierekkäin sairaalasangyillä [Kuva 2]. Vasemman sivun kuvatekstissä kerrotaan pienokaisten hyvinvoinnista: ”Kylvetyksen jälkeen on mukavaa maata puhtaassa sangyssä. Neljä näistä kaveruksista on jo unessa, ja vain viides on tuhma ja pitää vielä silmiään auki!” Vaikka hereillä olevan vauvan todetaan olevan tuhma leikilliseen sävyyn, on taustalla kuitenkin ajatus, että kyseinen vauva ei ole vielä omaksunut yhtenäiskulttuurin tapoja ja käytänteitä, vaan on tottelematon ja ehkä jopa hieman uhmakas.

Samalla sivulla oleva teksti kertoo synnytyssairaalan modernista teknologiasta: äidit voivat soittaa puhelimella tärkeän uutisen lasten isille. Oletuksena on, että isät ovat odottamassa uutista lapsen syntymästä jossakin, missä on puhelin. Näitä ilosanomia olikin saatu kertoa usein: oikeanpuoleisen sivun taulukko esittää vuosien 1929 ja 1933 välisen väestönkasvun Ranskassa, Iso-Britanniassa, Saksassa ja Neuvostoliitossa. Taulukon mukaan väestö kasvoi



Kuva 2. *USSR in Construction* 6/1935, ”Children of the Soviet Union”, s. 6–7.



vertailtavista maista vähiten Ranskassa, 650 000 ihmistä, ja eniten Neuvostoliitossa, 11 500 000 ihmistä. Teksti saman sivun alalaidassa ikään kuin perustelee valtavan väestönkasvun – moni asia pyrittiin tieteellistämään varhaisessa Neuvostoliitossa, niin myös synnyttäminen ja syntyneiden lasten ensimmäiset päivät:

Valtiollisen tieteellisen tutkimuksen äitien ja lasten suojelemiseksi keskusinstituutin äitiysosasto, Moskova. Tämä on mallikoti äideille ja lapsille. Äidit viettävät muutamia lapsen syntymän jälkeisistä ensimmäisistä päivistä täällä. Äitiyskoteja muodostetaan tämän mallin mukaisesti kaikkiin kaupunkeihin ja kollektiivituloille.

Äitien ja lasten majoittaminen ja opettaminen mallikodeissa synnytyksen jälkeisinä päivinä vähensi lapsikuolleisuutta ja johti runsaaseen väestönkasvuun propagandalehdessä annetaan ymmärtää. Samalla aukeamalla väestönkasvu tuodaan visuaalisesti esiin vastasyntyneiden lasten kautta. Kuvissa lapsia on useita, he ovat kaikki samalla tavalla puettuja, ja heitä siirrellään kevytrakenteisilla sängyillä ripeästi pitkin sairaalan käytäviä. Kuvista muodostuu hieman liioitellen vaikutelma, että lapsia tuotetaan sarjatuotannolla ja myös jatkokäsittely hoidetaan liukuhihnaperiaatteella.<sup>6</sup> Runsaan väestönkasvun esittelemine ulkomaille tarjosi tietynlaisen pelotteen – Neuvostoliitossa olisi suuri väestö puolustamassa maata mahdollisen hyökkäyksen koittaessa. Kotimaassa väestönkasvun esittely puolestaan kannusti lastensaantiin ja jopa monilapsisuuteen: raskausaika oli Neuvostoliitossa miellyttävää ja lapsista ja äideistä pidettiin hyvää huolta.

Lasten hyvinvoinnin ja onnellisuuden syntymästä saakka takasi tietenkin Stalin. Neuvostolapsuuden tutkimukseen erikoistunut Catriona Kelly analysoi Stalin-kultin sekä lasten ja lapsuuden yhteyksiä todeten, että Stalinin kuvia oli lapsille suunnatuissa lehdissä 1930-luvun alusta alkaen, ja vuosikymmenen puolivälissä Stalin alkoi esiintyä kuvissa lasten kanssa. Myös Lenin oli satunnaisesti esiintynyt kuvissa lasten seurassa, mutta Kellyn mukaan Stalin-kultissa oli erityistä se, että Stalin esitettiin lasten suojelijana ja oppaana. Mentaliteetti kulminoitui tunnetussa fraasissa ”Kiitos rakas toveri Stalin onnellisesta lapsuudesta”, joka oli esillä monissa yhteyksissä lastentarhoista lasten lehtiin ja lastenlauluihin (Kelly 2007, 105–107; Stalinista isä-hallitsijana ks. Stites 1989, 248). Myös *USSR in Constructionin* monissa numeroissa on kuvauksia lasten hyvinvoinnista ja kiitollisuuden osoituksia Stalinille. Huomionarvoista on, että *USSR in Constructionin* numeron 6/1935 äitiyden kuvauksissa on vain naisia ja lapsia. Isät puuttuvat kuvista, jolloin valtion rooli lapsista huolehtijana korostuu. Valtio, toisin sanoen Stalin, turvasi kaikkien uusien kansalaisten lapsuuden ja tulevaisuuden.

Runsaan syntyvyyden, vähäisen lapsikuolleisuuden ja väestönkasvun ohella myös pienten lasten äitien työssäkäynti oli tärkeää. Numerossa 6/1937, ”Harkovan traktoritehdas” (”Khar'kov Tractor Works”), on aukeama (s. 12–13), jolla esitellään pienten lasten työssäkäyvien äitien lastenhoitotuokiota. Vasemmalla sivulla on kuva naisesta, jota sivun teksteissä kutsutaan Lujbarskajaksi, ja sivun alalaidassa työläisnaiset on kuvattu lounaansa äärellä tehtaen ruokatunnilla. Oikeanpuoleisella sivulla äidit esitetään imettämässä lapsia työpäivän aikana. Sivulla ei ole tekstejä, vaan ainoastaan suuri imetyskuva. Vasemman sivun teksteissä esitellään jyrsinkoneen käyttäjä Lujbarskaja ja hänen tyttärensä, sekä todetaan, että äidin kasvot hehkuvat, sillä hänen pienokaisensa on juuri syönyt hyvän aterian ja on nukahtamaisillaan. Lisäksi teksteissä kerrotaan äitien tulevan ruokatunnin aikana tehtaen päiväkotiin syöttämään lapsensa ja syövän sen jälkeen itse, ja todetaan Lujbarskajan olevan sivun oikean yläkulman kuvassa työkoneensa äärellä.

Uusi neuvostoihminen oli pienestä pitäen sopeutunut niin erinomaisesti neuvostoyhteiskunnan ja tehdastyön rytmiin ja aikatauluihin, että ruokailikin mielellään juuri silloin, kun työssä pidettiin taukoa. Lehti antaa ymmärtää, että Harkovan tehtaan malli toimi vailla vaikeuksia kaikilla Neuvostoliiton työpaikoilla. Propagandan uskottavuuden takasi osaltaan valokuvallisuus, sillä valokuvan ajateltiin tallentavan todellisuutta.

Numeron seuraavalla aukeamalla (s. 14–15) on kuva vastikään synnyttäneestä naisesta, jonka kainalossa on pieni lapsi. Valkoiseen asuun pukeutunut nainen, todennäköisesti sairaanhoitaja, on kumartunut naisen ja lapsen ylle. Kuvatekstissä todetaan: ”Harkovan traktoritehtaan lääketieteellisellä jaostolla on tilavat osastot ja kodikkaat huoneet potilaille. Siellä on myös äitiyosasto.” Kuvatekstissä huomautetaan myös, että lapset voivat nähdä päivänvalon ensi kertaa äitinsä tai isänsä työpaikalla. Uusi neuvostoihminen siis syntyi tehtaalla, ruokittiin tehtaalla, ja toivottavaa oli, että hän myös viettäisi suuren osan valveaoloajastaan työssä tehtaalla. Aikuisten näkökulmasta tarkasteltuna työpaikat tarjosivat erinomaiset palvelut työntekijöilleen ja ottivat huomioon heidän tarpeensa kaikissa elämäntilanteissa – tai näin neuvostotyöelämä propagandalehdessä ainakin esitettiin.

Lapsiperheille suunnattujen palveluiden erinomaisuuden esittelemisen ohella koko Stalinin hallintokausi kuvattiin lehdessä erityisen lapsimyönteisenä aikana. Esimerkiksi numerossa 1/1939, ”Neuvostokasakat” ("Soviet Cossacks") todetaan, että

Stalinin aikakaudelle luonteenomainen lapsiin kohdistuvan rakkauden ja huolenpidon ilmapiiiri ilmenee synnytyssairaaloissa, päiväkodeissa ja kesäleireillä, joita on nyt ilmentynyt kasakkakyläinkin.

Lapsiin kohdistuvan huolenpidon esitettiin leviävän Stalinin aikakaudella kaikkialle Neuvostoliittoon, myös liikkuvasta elämäntavasta tunnettujen kasakoiden pariin (kasakoista Neuvostoliitossa ks. esim. Slezkine 2017, 161–168). Lehden sivuilla lapsille ja perheille suunnatut palvelut suorastaan sädehtivät Stalinin rakkautta uusia neuvostokansalaisia kohtaan – kansalaisia, jotka tulisivat kuljettamaan sosialistisen järjestelmän kauas tulevaisuuteen, ja tarvittaessa myös puolustamaan sitä (ks. Bernstein 2017).

## Päiväkodit ja koulut

Kuten edellisen alaluvun kuvissa esitettiin, pienten lasten hoito sujui lehden mukaan kätevästi työpaikkojen lastentarhoissa ja työpäivän tauoilla. Lasten kasvetta konttausikään koitti päiväkodin ja varhaiskasvatuksen aika. *USSR in Constructionissa* oli runsaasti kuvauksia eri neuvostotasavaltojen päiväkodeista ja niiden lukuisista lapsista. Näiden kuvausten tarkoituksena oli esitellä maan runsasta väestönkasvua ja samalla osoittaa, että Neuvostoliitto huolehti kaikista lapsistaan, niin todellisista kuin myös lapsiin tai vähintään nuorempiin sisariin toisinaan rinnastetuista neuvostokansoista.<sup>7</sup>

Sen lisäksi, että Neuvostoliitto piti huolta kaikista lapsistaan, oli huolenpito *USSR in Constructionin* mukaan lisäksi parempaa kuin missään muualla. Numero 9/1931 (ei otsikkoa) kertoo neuvostokansalaisten vapaa-ajan vietosta. Numerossa esitellään myös lapsille suunnattuja vapaa-ajan palveluita ja muita huveja. Numeron loppupuolella on aukeama (s. 38–39), jonka oikeanpuoleinen sivu esittelee lasten vapaa-aikaa. Sivulla todetaan, että missään muualla maailmassa lapsia ei vaalita niin kuin Neuvostoliitossa. Väitteen tueksi esitetään kaksi lukemaa: tsaarin aikana lapsikuolleisuus oli 27 %, kun nyt se oli vain 12 %. Fitzpatrick

toteaa, että aikakaudella saavutettiin paljon, mutta saavutuksilla myös rehenneltiin ja niitä liioiteltiin. Saavutusten rummuttamisen tueksi esitettiin usein tilastoja, ja tilastoja julkaistiin niin Neuvostoliitossa kuin ulkomaillakin (Fitzpatrick 1999, 70–71). Sivun yläaidassa esitellään jälleen äitejä imettämässä työpaikalla tauon aikana, ja sivun keskellä on kuva lasten aurinkokylvystä, ”lasten solariumista” Kulttuurin ja levon puistossa Moskovassa. Sivun alalaidassa näytetään ja kerrotaan, miten lastentarhojen lapset pääsevät usein ulos leikkimään – lastentarhatkin ovat lapsille melkein kuin vapaa-aikaa.

Sen lisäksi, että lastentarhoissa oli yhtä mukavaa ja leppoisaa kuin vapaa-ajalla, kuvissa osoitetaan, että lasten vapaa-ajan vietto oli organisoitua, yhteisöllistä ja hallittua. Lisäksi lastentarhakuussa korostuu jälleen lasten suuri määrä, ja heidän myös korostetaan viettävän tervehenkistä elämää, josta ei puutu harmonista järjestystä, ystäviä tai raitista ilmaa.

Saman vuoden numeron 11, ”Leningrad rakenteilla” (”Leningrad in Construction”), eräällä aukeamalla (s. 44–45) teemana on Leningradin ”Lasten kaupunki”. Lasten kaupungin kerrotaan olevan osa Leningradin äidin ja lapsen instituuttia, jossa huolehditaan 700:sta alle viisivuotiaasta lapsesta. Lapsia ulkoleikeissä esittävässä kuvassa huolehtiminen ja hyvinvointi korostuvat, ja lisäksi kuvateksti alleviivaa jälleen lasten suurta määrää. Lapsia on niin paljon, että heillä on oma kaupunkinsa Leningradin kaupungissa.

Kun neuvostolapsi kasvoi, koulunkäynti tuli ajankohtaiseksi. Uusia teollisuuslaitoksia ja kaupunkeja niiden ympärille rakennettiin kiivasta tahtia (ks. esim. Stites 1989, 190; Lewin 2005, 63). *USSR in Construction* esitti toistuvasti, miten uusiin kaupunkeihin luotiin kaikki lapsiperheiden tarvitsemat palvelut uudenaikaisina ja laadukkaina. Leningrad-numeron edellä esitellyllä aukeamalla on otsikko ”Uusi koulu”, ja kahdessa kuvassa näytetään uusi suuri, funktionalismin tyyliä edustava koulurakennus. Mahdollisimman laajaa koulutusta



Kuva 3. *USSR in Construction* 2/1935, ”Kuzbass”, ss. 30–31. Numeron valokuvat: A. Skurikhin.

pidettiin tärkeänä neuvostolapsille ja nuorille. Lisäksi on syytä huomioda, että koululaisia puhutellaan nuorempana sosialismin rakentajien sukupolvena.

Edellä olevilla aukeamilla kuvattiin neuvostolasten viihtyvän päiväkodissa ja organisoidun vapaa-ajan toiminnan parissa sekä näytettiin tilavia ja tyylikkäitä uusia koulurakennuksia. Kuzbassille, eli Länsi-Siperiassa sijaitsevalle Kuznetsin hiililaakioille, omistetussa numerossa 2/1935, ”Kuzbass”, esitellään Stalinskin (nykyinen Novokuznetsk) kaupungin palveluita lapsille, muun muassa kouluja (s. 30–31) [Kuva 3]. Kuva-aukeaman vasemmanpuoleisella sivulla kuvassa on kolme potraa pienokaista ja lastenhoitaja, todennäköisesti paikallisessa lastentarhassa. Oikeanpuoleisella sivulla esitellään koulu. Sivun yläkuvassa on koululaisia koulurakennuksen edustalla. Tämänkin kuvan koulurakennus näyttää uudelta, modernilta ja tilavalta. Alemmassa kuvassa on Stalinskin koululaisia pulpeteissaan, etualalla kiivasilmeinen pioneeri.

Catriona Kelly on tuonut esiin, kuinka Stalinin aikakauden koulussa painottuivat yksilöllisyys, hyvien tulosten saavuttaminen ja kuri (Kelly 2007, 81; 93–95). Tämä käy hyvin ilmi pioneerin kiivaasta ilmeestä: hän haluaa oppia ja saavuttaa hyviä tuloksia. Fitzpatrick toteaa, että lasten oli tärkeää menestyä koulussa, sillä propagandan mukaan Stalin lupasi suuria palkintoja ja jopa johtavia asemia tulevaisuudessa niille lapsille, jotka menestyisivät koulussa. Koulutetut nuoret olisivat uuden elämän rakentajia ja astuisivat tulevaisuudessa vanhan kaartin tilalle (Fitzpatrick 1992, 154; 169). Stalin siis takasi onnellisen lapsuuden, mutta koululaisten oli myös tehtävä töitä – niin oman tulevaisuutensa kuin koko Neuvostoliiton tulevaisuuden eteen.



Kuva 4. *USSR in Construction* 8/1937, ”Young Pioneers”, ss. 2–3. Numeron valokuvat: M. Alpert.

## Igor Fomin Pioneeripalatsissa ja Artekilla

Pioneerielämää kuvattiin *USSR in Constructionissa* laajemminkin. Numeron 8/1937, ”Nuoret pioneerit” (”Young Pioneers”), ensimmäisen aukeaman (s. 2–3) montaaissa lukijalle esitellään Stalin osoittamassa suosiotaan sekä laaja joukko pioneereja eri puolilta Neuvostoliittoa, ja mahdollisesti myös muualta maailmasta [Kuva 4]. Kuvan lapsia ja nuoria yhdistää ainakin kaksi seikkaa: he kaikki ovat pioneereja ja he kaikki hymyilevät. Myös Stalin näyttää sangen tyytyväiseltä. Montaasi on rakennettu siten, että Stalin näyttää olevan lasten ympäröimä, heidän huomionsa keskipiste. Kuvassa korostuukin edellä mainittu Stalinin ja lasten yhteys, ja lisäksi Stalinin rooli isä-hallitsijana (ks. Stites 1989, 248).

Pioneerinumeron narratiivi (valokuvallisista narratiiveista ks. esim. Honkaniemi 2017, 107–113) alkaa Fominin perheen ja Leningradin esittelyllä (s. 4–5). Numeron päähenkilö Igor Fominin kerrotaan olevan Ivan Fominin perheen nuorin edustaja. Igor on pioneerien jäsen, ja Ivan taas työskentelee Lenin-telakalla Leningradissa. Igorilla on kaksi veljeä, joista vanhempi, Aleksander, on insinööri ja mekaanikko ja korkeassa asemassa Leningradin optisten laitteiden tehtaalla. Igorin toinen veli, Sergei, on aliupseeri Puna-armeijan laivastossa. Igorilla on myös sisko, Anna, joka on geologi.

Numeron seuraavilla aukeamilla (s. 6–11) lukijalle esitellään Leningradin nähtävyyksiä Fominin perheen kiertoaajelun kautta kuvattuna. Samalla kerrotaan (s. 10), että Igor on vaihtanut purjehduslakkinsa espanjalaiseen lakkiin solidaarisuudesta espanjalaisia lapsia kohtaan – hän on kuullut, että ryhmä isiään fasistien vastaisessa taistelussa auttaneita espanjalaisia pioneereja on juuri saapunut Neuvostoliittoon.

Seuraavaksi Igorin kautta esitellään Leningradin Pioneeripalatsia, aikaisempaa Anitškovin palatsia. Aukeaman (s. 12–13) vasemmalla sivulla on kuva Igorista palatsin portaikossa, ja oikealla esitellään Leningradin aluekomitean sihteeri Andrei Ždanov vastaanottamassa myönteistä palautetta aloitteistaan pioneeripalatsin perustamiseksi. Sivun tekstissä todetaan muun muassa, että lähes koko Leningrad otti osaa Pioneeripalatsin valmistamiseen. Lisäksi kerrotaan, että palatsin ovet avattiin pioneereille helmikuussa 1937, ja siellä vieraillee päivittäin 7000 pioneeria.

Numerossa esitellään myös palatsin kansansatuhuone *palekh*-taiteilijoiden tekemine seinämaalauksineen (s. 14–15), pioneerien tanssisali sekä konserttisali (s. 16–17). Lisäksi lehdessä on kuvia palatsin harrastushuoneista (s. 18–19), mukaan lukien pienoismallien rakennushuone, pienoispuhelinvaihte, maantieduhuone, merenkulku- ja navigointihuone ja niin edelleen. Maantieduhuoneen kohdalla huomionarvoista on, että kuvatekstissä kerrotaan huoneen seinällä olevassa kartassa olevan erivärisiä lamppeja, jotka osoittavat kaikkien neuvostotasavaltojen pääkaupungit, Neuvostoliiton suuret kaupungit, valtion maatilat sekä keskeiset rakennuskohteet. Kuvassa lapset istuvat kartan äärellä, ja hieman vanhempi poika osoittaa jotakin kartalta. Seinällä kartan vasemmalla puolella on muotokuva, todennäköisesti Stalinin.

Lasten esittämisellä Neuvostoliiton kartan äärellä haluttiin osoittaa ensinnäkin mittakaavaa; muutenkin suuri kartta näytti valtavalta kun sen edustalla oli pieniä lapsia. Samalla kuva lapsista Neuvostoliiton kartan äärellä antoi ymmärtää, että kaikkialla Neuvostoliitossa oli paljon iloisia ja hyvinvoivia lapsia (lasten kuvaamisesta kartan äärellä ks. Pitkänen 2018). Kuva neuvostoliittolaisista pioneereista tutustumassa espanjalaiseen näyttelyyn puolestaan heijasti Neuvostoliiton omaksumaa kansainvälistä roolia, sekä Fitzpatrickin analysoimaa Espanjan sisällissodan keskeisyyttä aikakauden Neuvostoliitossa (Fitzpatrick 1999, 11; 69).

Pioneeripalatsista numeron narratiivi siirtyy seuraavaksi kuvailemaan Artekia, ”Neuvostoliiton nuorten pioneerien keskusleiriä” Krimillä, joka on esitetty numerossa lasten paratiisina. Igorin kerrotaan menevän pian Artekille, missä espanjalaiset pioneerit jo ovat. Eräässä kuvassa Igor tapaa viimein espanjalaiset toverinsa (s. 27), ja seuraavien aukeamien kuvissa neuvostoliittolaiset ja espanjalaiset pioneerit viettävät vapaa-aikaa yhdessä. Kaikkein nuorimmille lapsille – ilmeisesti myös espanjalaisille – esitellään olevan monenlaisia leikkikaluja ja he myös tanssivat, laulavat ja ratsastavat aaseilla. Hieman vanhemmat espanjalaiset pojat puolestaan on kuvattu leikkimässä sotaleikkejä – ”hyökkäämässä fasistien kimppuun ja puolustamassa Madridia” (s. 38–39). Numeron teimana ovat neuvostoliittolaiset pioneerit, mutta Fominin perheen kohdalla numerossa esitellään myös lapsiperhe-elämää, varsinkin kodin ulkopuolella, ja lisäksi pioneerien kansainvälisiä tehtäviä sosialismin vaalimiseksi ja levittämiseksi korostetaan – kaikki maailman pioneerit esitetään kuin yhtenä maailmanlaajuisena, valtavana perheenä.

Numeron toiseksi viimeinen aukeama (s. 40–41) korostaa pioneerien yhteisöllisyyttä vielä entisestään [Kuva 5]. Aukeamalla lapset on kuvattu lähtemässä Artekilta ja kuvatekstissä he hyvästelevät leirin. Samassa yhteydessä pioneerit on kuvattu suuren leiritulen äärellä stadionilla, ja oikeanpuoleisella sivulla pioneeripoika ojentaa itse rakentamansa pienoismallin neuvostohallituksen puheenjohtaja Vjatšeslav Molotoville hänen vieraillessaan Artekilla. Oikean sivun alimmaisessa kuvassa pioneerit muodostavat suuret kirjaimet *APTEK* (Artek).<sup>8</sup>

Yhteisöllisyyden esittäminen kulminoituu siinä, että lapset itse muodostavat leirin nimen valtavat kirjaimet. Jatkuvuutta puolestaan korostaa se, että kuvateksteissä todetaan leirille tulevan aina uusia pioneeriryhmiä. Yhteisöllisyydellä ja jatkuvuudella oli kuitenkin todellisuudessa rajansa, sillä, kuten Fitzpatrick huomauttaa, leirille pääsivät vain kaikkein ansi-



Kuva 5. *USSR in Construction* 8/1937, ”Young Pioneers”, ss. 40–41.

oituneimmat lapset ja lisäksi eliitin lapset (Fitzpatrick 1999, 101). Koulun ohella Artekille pääsytyn kohdalla toteutui ajatus siitä, että Stalinin palkintojen eteen oli tehtävä töitä.

Numeron viimeisellä aukeamalla (s. 42–43) on samankaltainen montaasi kuin edellä esitellyllä aukeamalla – Stalin lukuisten lasten ympäröimänä. Viimeisellä aukeamalla pioneerien muotokuvien joukossa on suurikokoinen kuva nuoresta mustaihosesta miehestä, mikä entisestään alleviivaa kansainvälistä ulottuvuutta ja tunnelmaa. Montaasin lasten on todennäköisesti tarkoitus liittyä lukijan mielessä Artekin pioneereihin, ja draaman kaari sulkeutuu lehden lopussa Artekille yhteisöllisen ja kansainvälisen ilmapiiriin kuvaamiseen. Lisäksi Stalin esitetään maailman kaikkien pioneerien tyytyväisenä isähahmona. Lehden muutoin eheässä narratiivissa on kuitenkin loppuosassa eräs erikoinen piirre: Igor ja hänen perheensä unohtuvat, vaikka numeron alussa tarinaa kerrottiin voimakkaasti heidän kauttaan. Näin ollen lukijan huomio siirretään yksittäisen perheen esittelystä maailmanlaajuiseen pioneerien perheeseen.

## Toveri Maslennikov ja elintarvikepornografia

Lapsiperheille suunnattujen laadukkaiden palveluiden ohella ravinto oli usein esillä *USSR in Constructionissa*. Vaikka keskityn tässä artikkelissa pääasiassa valokuvapropagandan luomiin mielikuviin, erityisesti elintarviketuotannon kuvausten kohdalla on kuitenkin syytä tuoda esiin pulan ja puutteen leimaama perhearki propagandan välittämien mielikuvien taustalla. Propaganda käänsi usein asiat pääläelleen maataloudesta alkaen. Esimerkiksi numerossa 10–11/1930 kuvataan (s. 2), miten kommunistinen puolue johdatti neuvostokylät yhä kauemmas menneisyyden sorrosta ja lahjoitti valtion maat ja maanomistajien tilukset talonpojille. Tunnettua on, että moni talonpoika koki kollektivisoimisen tosiasiasa kulkeneen aivan toisinpäin.

Stalinististen perhearvojen mukaisesti *USSR in Constructionissa* kuvattiin usein monilapsisia perheitä kokoontuneina aterialle. Numeron 8/1938 otsikko on ”Neuvostoliiton elintarviketeollisuus” (”The Soviet Food Industry”). Lehden aukeamalla (s. 6–7) tutustutaan toveri Maslennikoviin (Comrade Maslennikov; venäjän sana *masljanitsa* tarkoittaa laskiaista – paaston jälkeistä herkuttelujuhlaa – joten sukunimen voisi vapaasti kääntää Laskiaislaksi) ja hänen perheeseensä. Perhettä esittelevän kuvan tekstissä todetaan: ”Toveri Maslennikov, *Pravdan* painon apulaisjohtaja, stahanoviitti, suosii kotiruokaa, ’olettaen’, hän sanoo leikkisästi, ’että vaimo tarjoilee Moskovan jalostamon tuotteita.’”

Maslennikovin perheen valokuvassa huomio kohdistuu keskellä olevaan poikaan. Hän on todennäköisesti perheen nuorin, ja hänellä on kolme vanhempaa sisarusta. Poika haukkaa parhaillaan palan leipää, ja pöydässä on useammalla lautasella leipiä. Äiti annostelee keittoa, ja monella perheenjäsenellä, nuorin poika mukaan lukien, on syvät lautaset edessään. Isän, äidin, ja jossain määrin myös vanhempien sisaruksien, katseet ovat suunnattuna poikaan – hän on perheen silmäterä ja aterian huomion keskipiste. Pojan takana pienellä pöydällä on Stalinin muotokuva sekä tuoreita kukkia maljakossa. Stalinin kuva on aseteltu pöydälle samaan tapaan kuin ikoni kotialttarille.<sup>9</sup> Koska muotokuva on pojan yläpuolella, kohdistuu perheenjäsenten ja kuvan katsojan huomio pojan ohella Stalinin kuvaan.

Valokuvan keskeisimmät elementit ovat siis iloinen perheateria, perheen pienin lapsi ja ruokapöytä runsaine antimineen. Stalin on aivan konkreettisesti kaiken takana, ja lisäksi Stalinin oikealla puolella näkyy radiovastaanotin – perhe oli muun esikuvallisuuden ohella teknisesti edistynyt. Perheen kuvauksessa on mukana myös korostetun perinteisiä element-



Kuva 6. *USSR in Construction* 8/1938, "The Soviet Food Industry", ss. 3–4.

tejä, kuten äidin talonpoikaistyylinen paita ja perinteisiä perhearvoja toteuttava äidin rooli ylipäättään. Äidin perinteisten velvollisuuksien hoitamista helpottavat kuitenkin valmisruoat.

Jokapäiväisen hyvinvoinnin ohella numerossa esitellään myös yksittäisiä, ylellisiä elintarvikkeita. Numeron alussa (s. 3–4) on suurikokoinen kuva lapsesta, joka syö jäätelöä [Kuva 6]. Kuvateksti julistaa:

Jäätelö oli kerran ylellisyys Venäjällä, nyt se on tavallinen elintarvike. Neuvostohallitus on vastannut kysyntään, sillä sen tapana on pitää huolta ihmisten pienistä ja suurista tarpeista – ja nyt Neuvostoliiton elintarviketeollisuus tuottaa tuhansia tonneja korkealaatuisia jäätelöä päivittäin.

Kuvateksteissä kerrotaan lisäksi, että aukeaman kuvissa on Moskovan jäätelötehtaan osastoja, ja oikeanpuoleisen sivun kuvassa on herkkukauppa, *Gastronom numero 1*, aikaisemmin *Jelisejevin kauppa*, jonka mainitaan ennen vallankumousta palvelleen vain rikkaita. Nyt kaupan asiakkaat ovat työläisiä, ja suuri osa valikoimasta kotimaisia tuotteita, tekstissä todetaan.

Lapset on esitetty kuvassa syömässä jäätelöä iloisina, jopa ahneina. Tässä kontekstissa lapset, jotka syövät ylellisyystuotteista arkisiksi kulutustavaroiksi muuttuneita herkkuja, ovat rinnakkaisia uusille neuvostoihmisille, jotka voivat arjessaan nauttia vallankumouksen eduista. Myös aikuiset, kuten herra ja rouva *Maslennikov*, voivat iloita katsellessaan uuden sukupolven sosialistista onnea, jonka puolesta heidän sukupolvensa on taistellut ja jota seuraavien sukupolvien toivottiin jatkavan ja tarvittaessa myös puolustavan (ks. *Bernstein* 2018, 2–3). Ja toki he pääsevät myös itse nauttimaan herkullisista ja ravitsevista elintarvikkeista.



Jäätelön lisäksi suklaa oli uusi jokapäiväinen hyödyke, joka maistui erityisesti lapsille. Eräällä aukeamalla (s. 8–9) poika syö suklaakaramellia. Poika on haukannut karamellista palan, ja hänen ilmeensä on tyytyväinen, jopa ekstaattinen. Kädessään poika pitelee ”Teddykarhu” (*Mishka Kosolapyi*) -suklaamakeisen käärettä. Samalla sivulla siteerataan elintarviketeollisuuden kansankomissaari Anastas Mikojanian:

Väestön vauraus kasvaa vakaasti, ja äärettömät näkyvät aukenevat elintarvikkeiden kysynnän osalta. Maassamme ei ole mitään rajaa kasvavalle kysynnälle ja voimme luotavaisiin mielin jatkaa teollisuutemme kehittämistä ja lisätä tuotteidemme runsautta sekä kohentaa niiden laatua. Edessämme odottaa vakaa tuotannon kasvu.

Kuvan ja tekstin yhdistelmä muodostaa vaikutelman kansankomissaari Mikojanista tarjoamassa korkealaatuisia suklaamakeisia kaikille neuvostolapsille. Niillä oli lupa herkutella tilanteessa, jossa kansalaisten perustarpeet oli jo turvattu.

Sheila Fitzpatrick on osuvasti todennut, että ”Kulutustuotteiden kieltä lipova ylistys 1930-luvun puolivälissä oli käytännössä kulutustavarapornografiaa. Ruoka ja juoma olivat sen ensisijaisia kohteita” (Fitzpatrick 1999, 90). Vaikutelmaa elintarvikpornografiasta täydentävät vielä aukeaman vasemmanpuoleisen sivun kuvat, joissa nuoret kantavat askarreltuja jättimäisiä elintarvikkeita ja viljaseppeleitä kulkuessa Punaisella torilla. Kuvan vieressä olevassa pitkässä tekstissä ylistetään muun muassa neuvostonuorison terveyttä ja todetaan, että he eivät kanna aseita, mutta heidän suorat rivinsä ovat joka tapauksessa uhka sosialismin vihollisille.

Suklaamakeinen on esitetty tässä kontekstissa esimerkkinä ”lukemattomista aineellisista eduista”, ja poika edustaa ”vahvaa, tervettä ja hyvin kasvanutta sukupolvea”, joka on mahdollinen, kuten tekstissä julistetaan, ainoastaan Neuvostoliitossa.<sup>10</sup>

Sen lisäksi, että tekstissä ylistetään uusien neuvostosukupolvien terveyttä, elintarviketuotannon kuvauksessa on varsin militaristisia sävyjä:

Trotskilaiset ja buharinilaiset agentit tekivät kaikkensa estääkseen sosialistisen elintarviketeollisuuden luomisen. Heidän juonensa eivät kuitenkaan onnistuneet. Suuren johtajan ja kansan ystävän toveri Stalinin sekä hänen uskollisen seuraajansa toveri Mikojanin johdatusella Neuvostoliitossa on rakennettu tehokas elintarviketeollisuus. Suuren sosialistisen vallankumouksen lempeän auringon alla vahvat ja terveet neuvostokansalaiset kukoistavat. Kaikki, jotka rohkenevat tunkeutua meidän pyhään maahamme, sen rikkaille pelloille ja laidunmaille, sen myllyihin ja tehtaisiin, sen joille ja merille, tullaan ajamaan tiehensä, murskaamaan ja tuhoamaan!

Tekstin sävy muuttuu yllättävän vihamieliseksi, varsinkin kun numeron aiheena on lähtökohtaisesti verrattain neutraali ilmiö, elintarviketuotanto. Tankkien ja ohjusten sijaan Punaisen torin paraatissa vyöryvät niin terveinä ja hyvinvoivina esitetyt uudet neuvostosukupolvet kuin korkealaatuiset elintarvikkeetkin. Aukeamasta saa vaikutelman, että poika suklaakaramelleineen on asia, jota on tilanteen tullen syytä puolustaa, vaikka kuolemaan saakka. Numeron propagandassa pojassa ja teddykarhumakeisessa kulminoituu uusi uljas neuvostoarki, ja lehden aikaisemmissa numeroissa esiintuodut kansainväliset ulottuvuudet ovat vaihtuneet uhkien ja vihollisten maalailuksi.

*USSR in Construction* -lehden kuvissa esitettiin ruoasta nauttivien lasten lisäksi usein lapsia yhdessä elintarvikkeiden, kuten vihannesten, kanssa. Näissä yhteyksissä heidän tehtävänä oli tuoda esiin mittakaava: esimerkiksi kurpitsat olivat kuvissa lasten kokoisia. Näin kuvattiin ennen muuta neuvostotasavaltojen viljavuutta ja hedelmällisyyttä. Mittakaavan osoittamisen ohella lapset edustivat koko neuvostokansaa, jonka hyvinvoinnista isä-hallitsija Stalin huolehti.

## Korobovit piknikillä ja Magnitogorskissa

Fominin perhe ei ollut ainoa, jonka kautta kerrottiin tarinaa iloisesta neuvostoarjesta. *USSR in Constructionin* numero 6/1939, ”Korobovin perhe” (”Korobov Family”), on omistettu Korobovien perhe-elämälle. Numeron johdantoartikkelissa kerrotaan, että Korobovit ovat tavallinen neuvostoliittolainen työläisperhe, ja että numerossa tullaan näkemään perheen siirtyminen tsaarinaikaisesta köyhyydestä ja kurjuudesta teollisuuden mestareiksi. Catriona Kelly toteaa, että narratiivi vallankumousta edeltäneestä kurjuudesta nykyajan loistoon oli tyypillinen Stalinin ajan propagandalle (Kelly 2007, 61), ja tämä tulee hyvin esille niin johdantoartikkelissa kuin koko numerossakin.

Johdantoartikkelin keskiössä eivät varsinaisesti ole Korobovit, vaan viisivuotissuunnitelmien saavutukset. Kun kerronta siirtyy takaisin perheeseen, keskitytään etenkin sen miehiin: Nikolai on korkeassa asemassa oleva insinööri, Pavel on rauta- ja terästeollisuuden apulaiskansankomissaari, Ivan on Kirovin rauta- ja terästehtaiden pääesimies ja Ilja Petrovskin



Kuva 7. *USSR in Construction* 6/1939, ”The Korobov Family”, ss. 14–15. Numeron kuvat mm. M. Alpert, E. Langman, G. Petrusov ja S. Friedland.

rauta- ja terästehtaiden johtaja – he kaikki siis työskentelevät Stalinin kauden arvostetuissa teollisuusammateissa tai teollisuuden parissa, ja vieläpä johtotehtävissä.

Perheen nykyisestä loistosta palataan hetkeksi menneisyyden kurjuuteen, kun perheen pää, Ivan Korobov, ”kertoo elämäntarinansa”. Ivan muistaa menneisyyden kauhut, mutta hänen nykyinen elämänsä on täynnä nautintoja ja huveja. Aukeaman sivuilla 14–15 on suuri kuva, jossa Ivan on esitetty piknikillä vaimonsa, lapsenlapsensa ja todennäköisesti kahden poikansa vaimojen kanssa [Kuva 7]. Päivä näyttää aurinkoiselta, tarjolla on runsaasti ruokaa, ja eväsretkeläisten taustalla on ylellisen näköinen auto. Ivan kivistää lasia vaimonsa kanssa – kuin skoolatakseen hyvälle elämälle.

Pienissä kuvissa aukeaman vasemmassa laidassa on esitetty muita perheen vapaa-ajan vieton tapoja. Ylimmässä kuvista Pavel harrastaa tarkkuusammuntaa vaimonsa ja lastensa kanssa, ja seuraavassa kuvassa Ivan on kävelyllä metsässä vaimonsa ja lapsenlapsensa seurassa. Ivan on esitetty myös yhdessä vieraansa kanssa: kyseessä on Kirovin tehtaiden masuuniesimies. Alimmassa kuvassa Ilja on vaimonsa kanssa lomalla, maisemista päätellen mahdollisesti Krimillä.

Sheila Fitzpatrick on todennut, että Stalinin tunnettu lausahdus stahanoviittien konferenssissa marraskuussa 1935, ”Elämästä on tullut parempaa, toverit; elämästä on tullut iloisempaa”, oli usein esillä 1930-luvun jälkipuoliskon propagandassa. Fitzpatrickin mukaan lause lupasi lisää kulutustavaroita kauppoihin ja lisäksi käännettä kulutusvastaisuudesta kohti kulutustavaroiden arvostamista; tämä oli hyvin esillä myös elintarviketeollisuuden keskittyvässä numerossa 8/1938. Fitzpatrick kuvaa, kuinka kulttuurivallankumouksen askeettisuudesta siirryttiin kohti nautintojen aikakautta, ja vapaa-ajan viettoon suorastaan kannustettiin: karnevaalit, kulttuurin ja levon puistot, naamiaiset, tanssi ja jopa jazz tulivat jälleen sallituiksi ja suosituiksi (Fitzpatrick 1999, 90). Vapaa-ajan nautintojen henki tiivistyy Korobovin perheen piknik-kuvassa, ja lisäksi kuva on kuin visualisaatio siitä, miten elämästä oli tullut parempaa ja iloisempaa.

Korobovienkaan elämä ei kuitenkaan ollut pelkkää huvittelua, vaan siihen sisältyi myös työntekeä ja arkisia askareita. Aukeamalla sivuilla 20–21 esitellään Etelä-Uralilla sijaitsevan kaivos- ja teollisuuskaupunki Magnitogorskin lastentarhoja. Aukeaman vasemmalla sivulla on kuva Nikolai Korobovista ja hänen vaimostaan ja lapsestaan. He katsovat yhdessä kuvakirjaa ja ovat kaikki varsin tyylikkäästi pukeutuneita, varsinkin kotoisen ympäristön huomioon ottaen. Aukeamalla kerrotaan myös, että lastentarhoja ja muita lasten instituutioita on Magnitogorskissa useita ja niiden määrä on kasvussa. Tämän lisäksi syntyvyys on nousussa ja lapsikuolleisuus laskussa.

Nikolai Korobovin perhe ilmentää kuvassa stalinistisia ihanteita: he ovat vauraita ja menestyneitä. Kuvatekstissä kerrotaan, että Nikolain ohella myös hänen vaimonsa Maria on insinööri – he molemmat ovat siis hyvin arvostetuissa ammateissa – ja he ovat myös tyylikkäästi; *kulturnost* on läsnä heidän arjessaan monin tavoin. Lisäksi he työskentelevät ja asuvat Magnitogorskissa, jota kehitettiin voimakkaasti ensimmäisen viisivuotissuunnitelman myötä, ja joka oli 1930-luvulla tärkeä teollisuuskaupunki. Samalla aukeamalla esitetty, teollisen kehityksen aikaansaama pienten lasten hyvinvointi symboloi kaikkien neuvostokansalaisten hyvinvointia ja onnea. Elämästä oli todella tullut onnellisempaa ja iloisempaa – ainakin propagandavalokuvissa. Todellisuudessa asiat eivät tietenkään olleet aivan näin hyvin. Historiantutkija Stephen Kotkinin mukaan Magnitogorskissa oli pulaa asunnoista ja ihmiset elivät ahtaasti, ennemminkin kollektiivisesti kuin perhekeskeisesti. Kotkin kuvaa, kuinka vuonna 1930 Magnitogorskin sanomalehti jopa julisti, että sana ”perhe” menettää

kaupungissa merkityksensä. Kotkin myös toteaa, että kaupungissa oli liian vähän lastentarhoja ja lastentarhat olivat ahtaita. Monet äidit hoitivat lapsia kotona, sillä pelkona oli lastentautien leviäminen ahtaissa lastentarhoissa (Kotkin 1997, 173; ks. myös Fitzpatrick 1999, 49).

## Onnellisten lapsiperheiden Neuvostoliitto

*USSR in Construction* -lehdessä 1930-luvulla julkaistuja neuvostoperheiden jokapäiväistä elämää esittäviä valokuvia visuaalisen sisällönanalyysin kautta muodostettujen viiden kategorian (syntymä, päiväkodit ja koulut, pioneerit, ravinto ja elintarvikkeet, perhe-elämä) kautta tarkastellessa korostuvat yhteiskunnan tarjoamat palvelut. Jo raskaudesta alkaen äitien hyvinvointi lehden mukaan oli taattu, ja syntymän jälkeen lasten ja äitien terveydestä huolehdittiin niin synnytyssairaaloiden kuin useiden muidenkin palveluiden kautta. Stuart Hallin kehittämän representaatioteorian näkökulmasta valokuvien välittämiä merkityksiä analysoidessa käy ilmi, että kuvilla haluttiin kertoa muun muassa äitien työssäkäynnin tärkeydestä ja siitä, miten erinomaisesti lastenhoito oli järjestetty työpaikoilla. Lehden mukaan myös päiväkodit olivat parhainta laatua. Neuvostoliitossa oli siis mahdollista samanaikaisesti viettää tasapainoista perhe-elämää ja osallistua täysipainoisesti Neuvostoliiton rakennustyöhön työelämässä. Elämän eri osa-alueet eivät olleet ristiriidassa keskenään, vaan yhteiskunta oli järjestänyt niin erinomaiset palvelut, että perheen perustaminen ja yhteiskunnan rakentaminen tukivat toinen toisiaan. Tämän viestin monilapsisuutta propagoiva valtio halusi välittää omille kansalaisilleen ja myös ulospäin.

Kouluikään kasvettaen neuvostolapset opiskelivat uusissa, suurissa ja valoisissa koulurakennuksissa. Koulussa joutui jo hieman kilpailemaan ja hyviä suorituksia pidettiin tärkeinä, mutta kilpailu ei korostunut *USSR in Constructionin* kuvissa. Lapsille oli tarjolla myös yhteisöllisiä ja tervehenkisiä vapaa-ajan viettotapoja aurinkokylvyistä kuusiviikkoisiin pioneerileireihin Artekissa. Läheskään kaikki lapset eivät todellisuudessa päässeet suosituille leireille, mutta tätäkään seikkaa ei lehdessä korostettu. Sen sijaan pioneereja ja Artekia esittelevässä numerossa painotettiin pioneerien maailmanlaajuisia yhteisöllisyyttä sekä solidaarisuutta konfliktialueiden tovereita kohtaan. Espanjan sisällissotaa paenneet Artekilta turvapaikan saaneet lapset olivat suuressa roolissa neuvostopioneereja esittelevässä numerossa. Sosialismin ja kapitalismin välinen taistelu oli näin osa lasten arkea.

Kasvaville lapsille oli kuva-aineiston perusteella Neuvostoliitossa tarjolla myös mitä parhainta ravintoa; moderniin tapaan teollisesti valmistettuja jokapäiväisiä elintarvikkeita ja lisäksi arjen herkkuja, kuten jäätelöä ja suklaata, jotka olivat aikaisemmin olleet ylleysyystuotteita. Lasten elämä oli onnellista ja yltäkyläistä niin kotona perheen kanssa, päiväkodissa, koulussa, kuin moninaisten vapaa-ajan toimintojen parissa. Kuvien ohessa olevissa teksteissä korostettiin usein, että missään muualla lapsista ei pidetä yhtä hyvää huolta kuin Neuvostoliitossa, eikä lasten elämä ole missään yhtä onnellista. Neuvostolapsuus ja lapsiperheki Neuvostoliitossa näyttäytyivät lehdessä ideaaleina, todellisuuden ollessa usein varsin toisenlainen. Ruokakuvastolla pyrittiin vastaamaan kansalaisten kaipaukseen ”kapitalistisia” tuotteita kohtaan ja esittämään ulkomailla Neuvostoliiton edistyksellisyys.

Viidellä kielellä julkaistun *USSR in Construction* -lehden päätaavoite oli propagoida sosialistisen järjestelmän erinomaisuutta ”lännessä”. Lapsi- ja perheaiheisten kuvien keskeinen päämäärä oli esitellä länsimaisille lukijoille, miten erinomaisesti asiat olivat Neuvostoliitossa. Erityisesti lapsiaiheisilla kuvilla pyrittiin viestimään, että tulevaisuudessa asiat tulisivat olemaan vieläkin paremmin. Valokuvaan suuren yleisön keskuudessa liitetty realismisuus sekä

lehden kuvajournalistinen tyyli antoivat propagandalle uskottavuutta.

Lehden visuaalinen tyyli ja sisältö muuttuivat 1930-luvun loppua kohti yhä ”stalinistisemmäksi”. Visuaalinen ilme oli linjassa sosialistisen realismin määritelmien kanssa, eikä kokeellinen, avantgardistinen ilmaisu toteutunut enää edes lehden graafisen ilmeen ja taiton kohdalla, kuten vielä 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Vuosikymmenen alun teollisuuslaitosten yksityiskohtaisen esittelyn sijaan 1930-luvun loppua kohden teollistumisen ja viisivuotissuunnitelmien pääarkkitehti, Stalin alkoi olla lehdessä yhä useammin esillä, ja hänet myös kuvattiin usein lasten kanssa. Stalin oli koko kansan isä, ja kuvat perheistä assosioituivat neuvostoliittolaiseen yhteisöön. Lisäksi kuvat perheistä ilmensivät Stalinin aikakauden perhearvoja – varhaisen Neuvostoliiton kokeilujen jälkeen korostettiin jälleen äitien kotoisia velvollisuuksia sekä isien asemaa työssäkäyvänä, usein vielä johtotehtävissä työskentelevänä, perheen päänä. Lisäksi lasten lukumäärä oli kuvissa usein suuri. Stalinin aikaansaama teollinen kehitys esitettiin usein, vähintäänkin epäsuorasti, hyvinvoinnin ja onnellisuuden lähteenä.

Lähestyttäessä 1930-luvun loppua lehdessä alkoi olla uhkaavia ja aggressiivisia sävyjä varsin yllättävissäkin yhteyksissä. Ulkoisen uhkan esiintuominen lasten ja lapsiperheiden kuvien yhteydessä osoitti, että onnellista neuvostoliittolaista perhearkea ja lasten onnellista sosialistista tulevaisuutta on tärkeää puolustaa vihollisia vastaan. Lisäksi väestönkasvun esitleminen propagandalehdessä antoi ymmärtää, että Neuvostoliitossa on runsaasti terveitä, hyvinvoivia ja väkeviä nuoria puolustamassa sosialismia mahdollisia ulkoisia hyökkäyksiä vastaan.

## Viitteet

- 1 Myös Suomessa propaganda-sanaa käytettiin pitkään ilman negatiivista arvolatausta. Suomalaisia ja saksalaisia vuosien 1941–1945 sotavalokuvia tutkinut Olli Kleemola toteaa, että viimeistään talvisodan aikaisen neuvostopropagandan myötä propaganda-sana sai siinä määrin ikävän kaiun, että suomalaisten tiedotusyksiköiden nimeksi annettiin tiedotuskomppania. Kleemola 2016, 36. Saksan vastaavia komppanioita kutsuttiin propagandakomppanioiksi samaan tapaan Saksan propagandaministeriön kanssa, joka kuitenkin oli koko nimeltään kansanvalistus- ja propagandaministeriö. Ks. esim. Honkaniemi 2017, 13.
- 2 Olen tarkastellut lehden venäjänkielistä painosta Venäjän kansalliskirjastossa Pietarissa ja englanninkielistä painosta Illinoisin yliopiston Urbana-Champaignin kampuksen kirjastossa. Lisäksi Työväenliikkeen kirjastossa Helsingissä on joitakin irtonumeroita lehdestä eri kielillä, ja olen käynyt ne läpi. Tiedossani ei ole lehden toimitusprosesseja yksityiskohtaisesti käsittelevää tutkimuskirjallisuutta. Keskeisin lehteen liittyvä englanninkielinen tutkimus on Victor Margolinin teos *The Struggle for Utopia* (1997), jossa näkökulma on avantgarden tutkimuksessa.
- 3 Aleksandr Rodtšenkon ja Varvara Stepanovan suunnittelema *USSR in Construction* -lehden laskuvarjohyppääjiin keskittyvä numero 12/1935, *The Fearless Soviet Parachutists*, on lehtisuunnittelun klassikko. Esimerkiksi lehden eräs aukeama koostuu useasta osasta ja sen voi taistaa auki laskuvarjon muotoon. Ks. Margolin 1997, 192–193.
- 4 Olen tarkastellut neuvostotasavaltojen lasten representaatioita aiemmassa artikkelissani; Pitkänen 2017.

- 5 Kiitän tästä huomiosta FM Susan Ikosta.
- 6 Liukuhinnan merkityksestä varhaisessa Neuvostoliitossa ks. Stites 1989, 148–149.
- 7 Suhtautumisesta neuvostokansoihin ks. esim. Slezkine 1996 ja Fitzpatrick 1999, 10–15; 80. Toiseuttamisesta ja toisen esittämisestä lapsenkaltaisena tai primitiivisenä, ks. Hall 1997, 225–277 ja Kaartinen 2004, 48–49.
- 8 Artekistä laajemmin ks. esim. Kelly 2007, 558–559.
- 9 Lenin-nurkkauksista ks. esim. Stites 1989, 121.
- 10 Propagandaa suunnattiin myös lapsille niin pioneerilehdistön kuin myös esimerkiksi lastenkirjojen kautta. Elizaveta Tarahovskajan lastenkirjassa *Siitä, kuinka suklaa saapui Mosselpromiin* (O tom kak priehal šokolad v Mosselprom, 1925; alkuperäisessä nimessä on loppusoinnut; <http://commons.princeton.edu/soviet/how-chocolate-got-mosselprom>) tarkastellaan suklaan matkaa kaakaon viljelyn kautta makeisten tuotantoon ja lopulta myyntiin Mosselprom-tavarataloon. Kirja esitellään Princetonin yliopiston internet-tietokannassa *Playing Soviet: The Visual Languages of Early Soviet Children's Books, 1917–1953*; <http://commons.princeton.edu/soviet/> (tarkistettu 15.8.2019).

## Lähteet

### Lehdet

- USSR in Construction* -lehdet: University of Illinois at Urbana-Champaign, The Rare Book & Manuscript Library.
- 1/1930 (ei otsikkoa)
- 9/1931 (ei otsikkoa)
- 10–11/1930 (ei otsikkoa)
- 11/1931 *Leningrad in Construction*
- 2/1935 *Kuzbass*
- 6/1935 *Children of the Soviet Union*
- 10/1936 *Kabardino-Balkarian Autonomous Region*
- 6/1937 *Kharkov Tractor Works*
- 9–10–11–12/1937 *The Stalin Constitution*
- 4/1938 *Election of the Supreme Soviet of the U.S.S.R.*
- 8/1938 *The Soviet Food Industry*
- 1/1939 *Soviet Cossacks*
- 6/1939 *Korobov Family*

### Kirjallisuus

- Autti, Mervi (2011), The Photograph as Source of Microhistory – Reaching out for the Invisible. – *They Do Things Differently There. Essays on Cultural History*. Cultural History – Kulttuurihistoria 9. Eds. Bruce Johnson & Harri Kiiskinen. Turku, K&H-kustannus, 211–234.
- Barthes, Roland (2000), *Camera Lucida. Reflections on Photography*. Alkuteos La Chambre Claire (1980). Kääntänyt Richard Howard. London: Vintage.
- Bonnell, Victoria (1997), *Iconography of Power: Soviet Political Posters under Lenin and Stalin*. Berkeley: University of California Press.
- Burke, Peter (2001), *Eyewitnessing: The Uses of Images as Historical Evidence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Dunham, Vera (1990), *In Stalin's Time. Middleclass Values in Soviet Fiction*. Durham: Duke Univer-

- sity Press Books.
- Fitzpatrick, Sheila (1992), *The Cultural Front. Power and Culture in Revolutionary Russia*. Ithaca: Cornell University Press.
- Fitzpatrick, Sheila (1999), *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times. Soviet Russia in the 1930s*. Oxford: Oxford University Press.
- Hall, Stuart (ed.) (1997), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage Publications & Open University.
- Honkaniemi, Marika (2017), *Taistelusta taiteeksi. Tiedotuskomppanioiden valokuvat Ateneumin suomalais-saksalaisessa taistelukuvaajain näyttelyssä 1942*. Bibliotheca Sigillumiana 4. Turku: Sigillum Oy.
- Jangfeldt, Bengt (2008), *Panoksena elämä. Vladimir Majakovski ja hänen piirinsä*. Helsinki: WSOY.
- Jowett, Garth S. & O'Donnell, Victoria (2015), *Propaganda & Persuasion*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Kaartinen, Marjo (2004), *Neekerikammo: Kirjoituksia vieraan pelosta*. Turku: K&H, Turun yliopisto.
- Kelly, Catriona (2007), *Children's World. Growing Up in Russia, 1890–1991*. Yale: Yale University Press.
- Knöferle, Karl (2013), *Die Fotoreportage in Deutschland von 1925 bis 1935*. Eichstätt-Ingolstadt: Katholische Universität Eichstätt-Ingolstadt.
- Kohonen, Iina (2012), *Gagarinin hymy. Avaruus ja sankaruus neuvostovalokuvissa 1957–1969*. Helsinki: Musta taide. Aalto Photo Books.
- Korhonen, Juho (2015), Robert Capan sisällissotakuviin rakennettu realismi. Sotakuvaus Espanjan sisällissodassa. – *¡NO PASARÁN! Espanjan sisällissodan kulttuurihistoriaa*. Toim. Hanne Koivisto & Raimo Parikka. Helsinki, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 143–177.
- Kuutti, Heikki & Puro, Jukka-Pekka (1998), *Mediasanasto*. Jyväskylä: Atena.
- Kleemola, Olli (2016), *Valokuva sodassa. Neuvostosotilaat, neuvostoväestö ja neuvostomaa suomalaisissa ja saksalaisissa sotavalokuvissa 1941–1945*. Turku: Sigillum.
- Kotkin, Stephen (1997), *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*. Berkeley: University of California Press.
- Lavrentiev, Aleksandr (red., 2011), *SSSR na stroike. Illustrirovannoe izdanie novogo tipa*. Moskva: Agei Tomeš.
- Lavrentiev, Alexander (ed., 2008), *Alexander Rodchenko. Revolution in Photography*. Moscow: Multimedia Complex of Actual Arts, Moscow House of Photography Museum.
- Lavrentiev, Alexander (ed., 2005), *Aleksander Rodchenko. Experiments for the Future: Diaries, Essays, Letters, and Other Writings*. New York: The Museum of Modern Art.
- Lewin, Moshe (2005), *The Soviet Century*. New York: Verso.
- Malešević, Siniša (2017), From Sacrifice to Prestige. Visualising the Nation in 19th and 21st-century Serbia and Croatia. – *Visual Studies*. 32(3), 212–223. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1472586X.2017.1358590> (tarkistettu 2.12.2019)
- Margolin, Victor (1997), *The Struggle for Utopia: Rodchenko, Lissitzky, Moholy-Nagy, 1917–1946*. Chicago: University of Chicago Press.
- Margolis, Eric & Rowe, Jeremy (2011), Methodological Approaches to Disclosing Historic Photographs. – *The SAGE Handbook of Visual Research Methods*. Ed. Eric Margolis & Luc Pauwels. London, Sage Publications Ltd., 337–357.
- Michaels, Walter Benn (2007), Photographs and Fossils. – *Photography Theory. The Art Seminar*. Ed. James Elkins. Abingdon: Routledge, 431–447.
- Pijl, van der Yvon & Guadeloupe, Francio (2017), Imagining the Nation in the Classroom. Belonging and Nationness in the Dutch Caribbean. *ERLACS* 98, 2015; 87–98. <http://doi.org/10.18352/erlacs.9982> (tarkistettu 15.8.2019).
- Pitkänen, Silja (2018), Kids, Guns and Gas masks. Military Technology as Part of the Photographs Taken at the Schools of the Leningrad Province in the 1930s. – *Photographs and History. Interpreting Past and Present through Photographs*. Ed. Olli Kleemola and Silja Pitkänen. Turku: K&H, Turun yliopisto.
- Pitkänen, Silja (2017), *Smiling children of the Soviet Socialist Republics: Representations of children of the Soviet Socialist Republics in the propaganda photographs published in the magazine SSSR na Stroike*. Bielefeld Graduate School in History and Sociology. Working Paper Series; 2. [urn:nbn:de:0070-pub-29151775](http://nbn:de:0070-pub-29151775) (tarkistettu 15.8.2019).

- Playing Soviet: The Visual Languages of Early Soviet Children's Books, 1917–1953*. Princetonin yliopiston internet-tietokanta; <http://commons.princeton.edu/soviet/> (tarkistettu 15.8.2019).
- Rose, Gillian (2012), *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials*. London: SAGE Publications Ltd.
- Rosenblum, Naomi (2007), *A World History of Photography*. Fourth edition. New York, London: Abbeville Press Publishers.
- Slezkine, Yuri (2017), *The House of Government: A Saga of the Russian Revolution*. Princeton: Princeton University Press.
- Salo, Merja (2000), *Imageware. Kuvajournalismi mediafuusiossa*. Taideteollinen korkeakoulu: Helsinki.
- Slezkine, Yuri (1996), *Arctic Mirrors: Russia and the Small Peoples of the North*. Ithaca: Cornell University Press.
- Stites, Richard (1989), *Revolutionary Dreams. Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, Philip M. (1995), *Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day*. Manchester: Manchester University Press.
- Vänskä, Annamari (2012), *Muodikas lapsuus. Lapsen mainoskuvissa*. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Welch, David (2013), *Propaganda: Power and Persuasion*. London: British Library.